

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-5>

## **ОБОВ'ЯЗОК ПОНЕСТИ ЗАХОДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДИСКРИМІНАЦІЙНІ ДІЇ НА ҐРУНТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

**Попович Т. П.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та історії держави і права  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»  
м. Ужгород, Україна*

**Шаварин А. Т.**

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»  
м. Ужгород, Україна*

Серед переліку Джок'якартських принципів знаходимо і принцип 29 – «Відповідальність». Йдеться про те, що особи (як посадові особи держави, так і інші), які прямо чи опосередковано винні в порушенні прав людини на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, повинні бути притягнуті до відповідальності пропорційно до серйозності їх порушень. У зв'язку з цим на державу покладаються такі зобов'язання: 1) створити належні, доступні й ефективні процедури (кримінальні, адміністративні, цивільні та інші) й моніторингові механізми задля забезпечення зазначеної вище відповідальності; 2) забезпечити оперативне та ретельне розслідування всіх заяв про злочини, які вчиняються з мотивів сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності жертви, а за наявності належних доказів – порушення кримінального переслідування щодо винних осіб, передання їх суду та призначення покарання; 3) створити необхідні незалежні та ефективні інститути й процедури моніторингу розробки і застосування законодавства та політики, спрямованих на викорінення дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності; 4) усунути всі обставини, які перешкоджають притягненню до відповідальності осіб, причетних до порушень прав людини з мотивів сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [1].

Питання визначення відповідальності за правопорушення з мотивів гендерної ідентичності містить також і Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про заходи боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності». Зокрема,

передбачаються наступні обов'язки держав-членів Ради Європи: по-перше, забезпечити ефективне й неупереджене розслідування справ і подій про злочини, якщо є підстави вважати, що їх мотивом були сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність жертви, а також притягнути винних до відповідальності та призначити відповідне покарання; по-друге, забезпечити, щоб спонукальний мотив сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність був визнаний обтяжуючою відповідальністю обставиною; по-третє, вживати заходів задля того, щоб жертви та свідки злочинів, учинених на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, були заохочені про них повідомляти; по-четверте, забезпечити збір й аналіз даних про поширеність та характер дискримінації та нетерпимості на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [2].

Відповідні заходи відповідальності передбачає й Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Передусім мова йде про право особи, яка вважає, що щодо неї виникла дискримінація, звернутися зі скаргою до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та (або) до суду в установленому порядку. Окрім цього, визначено право особи на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, які були завдані їй унаслідок дискримінації, відповідно до положень Цивільного кодексу України. Стаття 16 зазначеного Закону передбачає можливість притягнення винних в дискримінаційних діях осіб до адміністративної та кримінальної відповідальності [3].

Що ж до правового регулювання юридичної відповідальності за дискримінаційні дії на ґрунті гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації в західних країнах світу, то їх досвід у цьому напрямку заслуговує на особливу увагу. Так, Кримінальний кодекс США (параграф 249) містить відповідальність за спричинення тілесних ушкоджень прямо або з використанням вогнепальної чи іншої небезпечної зброї, вибухового чи запального пристрою на ґрунті, в тому числі гендерної ідентичності або сексуальної орієнтації, – до 10 років позбавлення волі [4]. У свою чергу, переважна більшість держав-членів ЄС закріплюють на законодавчому рівні у якості злочину розпалювання ненависті, насильства або дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації. До прикладу, Кримінальний кодекс Австрії (ст. 283) вважає злочином публічне підбурювання до вчинення актів насильства щодо групи осіб чи конкретної особи на підставі, в тому числі, сексуальної орієнтації. Забороняються також публічні образи таких осіб, що порушують людську гідність, а також публічна

агітація проти таких осіб. Важливо зауважити, що зазначені положення кримінального закону Австрії застосовуються і до питань, пов'язаних з трансгендерністю та зміною статі.

Кримінально караним є публічне підбурювання до насильства чи ненависті щодо особи чи групи осіб на підставі їх гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації у Хорватії. Кримінальний кодекс Фінляндії передбачає покарання для тих осіб, які поширюють серед громадськості чи в інший спосіб роблять публічною інформацію про погрозу, наклеп чи образи певної групи осіб у зв'язку з їх сексуальною орієнтацією. Законодавство Греції криміналізує підбурювання до дій, які можуть спричинити дискримінацію, ненависть або насильство щодо особи чи групи осіб з мотивів гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації. За такі дії передбачені санкції у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 3 років та штраф від 5 до 20 тисяч євро. Санкції, відповідно, посилюються, якщо підбурювання призводять до фактичних правопорушень [5].

Відтак, у тих державах ЄС, де поки відсутня кримінальна відповідальність за різного роду дії на ґрунті гендерної ідентичності або сексуальної орієнтації, честь, гідність і права осіб захищаються цивільним або адміністративним законами. Так, до прикладу, в Італії у цивільному та адміністративному порядках судочинства розглядалися такі справи, пов'язані з гомофобією. Перша справа стосувалась образливих заяв проти політика під час телепрограми. Трибунал Мілана прийшов до висновку, що такі висловлювання мали на меті образити гідність ЛГБТ-осіб та виставити їх у світлі людей з низькою мораллю. «Словесний агресор» був змушений сплатити 50 тисяч євро матеріальної компенсації. В іншій справі директор приватного університету відрахував аспіранта на один рік за написання образливих заяв проти ЛГБТ-осіб та розклеювання плакатів проти таких осіб. Адміністративний суд вирішив, що подібні дії мали на меті образити гідність ЛГБТ-осіб, а тому дії директора університету є відповідними та належними [5].

Отже, відповідальність за дискримінаційні дії з мотивів гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації диференційована залежно від країни, і може бути за своїм видом кримінальною, адміністративною та (або) цивільною. Якщо український законодавець чітко не фіксує ознаку гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації як спеціального мотиву вчинення правопорушень, то більшість західних держав на законодавчому рівні визначають можливість притягнення до відповідальності винних у підбурюванні, публічному висловленні, розпалюванні ненависті чи дискримінаційних діях тощо щодо осіб (груп осіб), які відрізняються за своєю гендерною ідентичністю або сексуальною орієнтацією,

Таким чином, обов'язок понести заходи відповідальності за дискримінаційні дії на ґрунті гендерної ідентичності стосується тих осіб, які вчинили різного роду правопорушення з мотивів гендерної ідентичності; при цьому, виходячи з норм міжнародного права, належна реалізація цього обов'язку, перш за все, покладається на державу, яка повинна забезпечувати необхідні заходи та здійснювати політику, спрямовану на недопущення безкарності, ефективне розслідування правопорушень, притягнення винних у цій сфері осіб до відповідальності та призначення їм справедливого покарання; відповідальність за вчинення дій дискримінаційного характеру на ґрунті гендерної ідентичності може бути кримінальною, адміністративною та цивільною, варіюється залежно від країни. При цьому безсумнівною є тенденція серед більшості держав світу щодо посилення ступеня захисту прав осіб, пов'язаних з їх гендерною ідентичністю чи (та) сексуальною орієнтацією.

### Література:

1. Джек'якартські принципи (Принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності) від 2007 року. URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=48244e952> (дата звернення: 23.10.2021 року).
2. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про заходи боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності» від 31.03.2010 року. *Медичне право*. 2014. № 1. С. 69.
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: Закон України від 06.09.2012 року № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.
4. United States Code. Title 18: Crimes and Criminal Procedure. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim> (дата звернення: 05.02.2021).
5. Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. P. 59-60. (111 p.) URL: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/protection\\_against\\_discrimination\\_legal\\_update\\_2015.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/protection_against_discrimination_legal_update_2015.pdf) (дата звернення: 05.02.2021).